

Ács
József
szövegrajza

Sorompó

Majtényi Mihály

A sorompó lámpája, mint árva szentjánosbogár fénye, úgy nézett szembe az országúttal. A tilalomfa keretszbeállt alatta — elvarázsolt gémeskút, amit nyilván játékos szellemek hurcoltak ide az országút szélére. Szomjasan kinyúlt az ostorfája a ház elé, láncban végződött, keményen fogta a rudat a lánc; élő csak gyalogosan surranhatott be éjszaka ezen az úton a városba. A szekér, az bizony kintrekedt a rúd tulsó felén. Ilyenkor kísértetiesen zengett a sötétben a kiáltás, a kocsi-soké:

— Hé, hahó!

Megvérezte az éjszaka csöndjét a kiáltás, míg lámpás nem gyúlt a házban odabent.

Valahol az idő mélyén mécesest gyújtottak ilyenkor, apám a vámos fegyvert fogott és úgy indult az ajtónak. Keményen kivágta az ajtószárnyat és úgy kiáltott az éjszakába:

— Kifélék kendtek hé?

Mert kocsi állt a sorompó előtt, utat keresett a város felé. Éjfél körül csak ritkán járhat kocsi igaz szándékban — ez volt a kor parancsában — azért állt fegyver alatt az apám. Gyilkos gonoszok is megkísérelhetik ilyenkor, rablók a szomszéd falvakból netán kinyújtani kezüket a város

felé... Persze az derült ki legtöbbször, hogy rémlátás az egész, csak a szentmihályi uradalom hozta be borát szüret idején a városi pincébe.

Sokat hallottam én is a kiáltásokat, a káromkodó kocsisok ostoressapkodását a későbbi években, ahogy éjszaka felharsantak az ablak alatt:

— Nem húz a szürke, az istenit!

Hallgattam félálomban bódultan a zajtól, a szembecsapódó lámpafénytől — akkor már villany égett a házban. És zörgött a sok szekér eszeveszetten, ment a város felé. Nem is figyeltem a zűrzavarban, mit is mondott apám a kocsis szavára.

— Éjtél van — így jött vissza apám, nagykabátban. Anya meg csitított bennünket, simogató szóval: aludjatok gyerekek!

Ott kigyózott az út nappal villogó felhérégekben, amikor rátűzött a nap. És ahol összeszűkült, mint valami cövek úgy állt a házunk; őrizte az utat és a sorompót. Nappal az ég felé fordult vidám ostorfája és a nyitott sorompó valósággal hívogatta a szekereket: gyertek csak mind! Zöld meg piros cédulákat osztogatott az apám a vidéki szekeresek között, ezt oda-tűzték a kalapjuk mellé vagy a lócsvasáéhoz, úgy indultak aztán felpántlikázva a papirokkaival a piac felé. A fatányérokba rézkrajcár hullott, volt néha csillogó hatos is köztük, a pénzt aztán külön ládába öntötték. Vasveretű láda volt ez és angyalos forint is jutott beléje. »Ez a város pénze« — hallottam sokszor és úgy hangzott mint egy rejtelem, a sok közül, ami az életet zavarttá, homályossá és élvezhetetlenné tette. A város, az ugye mind az a sok utca a templom árnyékában, az a város... mégis ez a sok pénz a fatányérokban mind a városé... de mi is az a város? Nem tudtam a titkot és testvéreim sem tudták, pedig azok között olyan is volt, aki már tudott bánni a fegyverrel. Legalább is azt állította.

Napközben megostromoltuk a köhidat, amelyik az árkon vitt át és amelyet mindig védeni kellett valakinek. És sokat sírtam, ha kizártak a játékból a nagyobbak. Fájt a ködörös is, de ez még jobban és panaszkra mentem anyámhoz. Ha most kezemmel az arcomhoz nyúllok, ki tudnám még tapogatni a könnyek útját, pontosan ahol végigszántottak arcomon... hová lettek a könnyek és hová lett az a sok perc, a garmada sok óra és végtelen esztendő? Hogy nem maradt más belőlük csak az a néhány szarkaláb a szemem alatt és szívemben az emlékezés.

Az országotat álmaimmal népesítettem be, ahogy jött a végeláthatatlan messzeségből. Itt járt Kacor király minden éjszaka, tisztán hallottam lépéseit, csizmás lába alatt, ahogy megcsikordult az útszéli kavics. Később átalakultak a mesék, de az út sohasem volt néptelen. Fejszés gyilkosok vonultak el az ablak alatt és olyan rémes volt a lihegésük! Egy nap eltűnt a csillagos bicska a konyhából: ott találták meg az ágyamban, odahurcoltam minden éjjel fegyvernek, ha jönnek. Ó rémület órái, holdfényes éjszakák csak ti tudjátok, hány titok leskelődik az ablak alatt gyermekkoromban, amikor az árnyak a szívverést is elállítják.

Később felolvadt minden a köznapiságban, az árnyak elszürkültek és elhalványodtak, a titkok száma egyre fogyott, nem maradt semmi csak az út a végtelenből. A szomszéd faluból jött és a város felé vitt, macskaköves egyetlen folytatással.

T ompa dobpergéssel jött a halott a város felől. Azaz hogy: dehogyan jött, nem tud a halott járni! Hozták. Harmadosztályú batáron, barna koporsóban, de muzsikával és parádésan.

Most már a halál volt az egyetlen rejtelem; az meg is maradt annak. De nem ez a katonahalál a háborúban, ezzel mindennap találkoztam, néha többször is napjában itt a sorompó szélén. Itt, ennél az élet győzött, mert visszajövet a gyászmenet népei — néhány öregasszony és a sok gyerek,

Acs József szövegrajza

akik a halottat kísérték — vidáman baktattak, hiszen a katonabanda örömteli indulókkal örvendeztette a szívet. És szétoszlatta azt a kevés bűbáratot, amit pár percig is az ismeretlen katona halott emlékének szenteltek.

Az a másik halál volt a rejtelem, az amelyik közülük vitt el néha valakit. A pajtást, aki nekivágódott kerékpárjával az országútnak — ez szombaton történt — és kedden már vitték is a temetőbe, mert meghalt szegény tudógyulladásban. Nagyanyám halála, igen, az volt a rejtelem. (Nagyanyámnál volt a legjobb kávé és jól emlékszem, azt kérdeztem halálakor jóadag önzéssel: hogyan, hát ilyen kávé most már nem kapok soha többé?)

— Mindenki meghal — dünnyögte apám néha és tekintete belekémlelt a fehér út végtelenségébe, mintha a maga koporsóját keresné valahol. Mindenki meghal, igen ez az egyszerű nagy igazság... Így az beszél, aki a sorompót őrzi és a sorompó mellett el kell vonulni mindenfélekezetű halottnak (zsidókat és reformátusokat kivéve, mert azokat más úton vitték a temetőbe a mi városunkban.)

— A halott már nem fizet kapupénzt — ezt is sokszor hallottam, és jólesett, hogy a halál nem mindig jelent sírást, fekete gyászdrapériát, harangszót és semmibehullást. Lám apám is, hogy beszél róla, kicsit tréfásan, mint valami rosszról, ami megvan — nem lehet kikerülni — de mégsem jelenti a világ végét, legfeljebb neked. Változtatni úgysem lehet a dologon. A halál lehet beszéd tárgy, ezt tanultam meg ott a sorompó mellett, kedélyes közbeszólás is lehet. Vagy felelet például arra a kérésre, amelyet nagynéném, a finnyáskodó asszony intézett hozzánk (díjnak az ura a város házán s olyan jól állt neki a finnyáskodás a vámoslakban).

— Nem féltek lelkem a sok halottól itt a temető közelében?

Félteni? Apám úgy mosolygott, mint aki még ezt a szót is megbocsátja neki. — A Csonka Gusztit kérdezd meg Regina, hát az fél tőle? És ez

pompás válasz volt, elnémított mindent, elejét vette a dolgok komoly-ságának és lerombolta a kérdésben lakozó rémületet.

Nevezett Csonka Guszti ugyanis sirásos volt, hát az csak igazán nem fél a halottól!

Erre járt minden vasárnap, ünneplőben vonult el a sorompó alatt, a kocsmá felé indult kuglizni. Hát szóval ez az ember a hétpecsétés titok őre? — vil ant fel bennem. De már nem féltem a haláltól, csak arra voltam kíváncsi, ha ő találna meghalni, ugyan ki ásná meg az ő sírját?

Hogy Guszti bácsi sírját ki ássa meg? Hát a fia alighanem, a Lojzi! Az a szóke nyakigláb, pattanásos gyerek. Bizonyára ő folytatja majd apja iparát. Bár ez lehet kétséges is, mint ahogy kétséges az is, hogy apám helyett én húzom majd a sorompóláncot.

— Nem úgy van az, mint a hónapoknál, hogy január után február jön... vagy mint a számoknál, hogy huszonnégy után huszonöt következik... hanem inkább így mint a kártyában. Hogy filkóra disznót kapsz!

Apám mondta: lázadó lehetett vagy efféle. Ki akarta nevetni nyilván a sorsot, amely őt, a tanult iparost ide száműzte a sorompólánc mellé (Nem ment az az ipar sehogy, s ami biztos ugye?) De azért sóhajtván emlegette mindig régi szerszámait.

Am engem nagyobb do'ogra tartogatott. S kézenfogva elvezetett a gimnáziumba. Az országút pedig szomorúan nézett rám ezekben az években, mintha mondaná: hát itt hagysz, mi? Beljebb kerülsz a városba innen az én közelemből?

— Ezt állami csecs fogja táplálni — hallottam sokszor magam körül.

Valami szőnyeges városi lakás felé vitt az élet, állami állásba, városi lakásba, ahogy tanult emberhez illik, városi lakásba, ahová nem jár be a hereillat nyár idején, inkább naftalinszag van; városi lakásba, ahol nem cipel a mezei tücsök, legfeljebb valami elkorcsosult, falbamenekült rokon-ságát megtagadó városi társa....

Fekete varjak gubbasztottak az országúton kétoldalt, amikor neki-indultam annak a nagy útnak. 1918 — ezt írta a naptár.

Tél eleje volt, ilyenkor a varjú telhetetlen, kiszemtelenkedik az ember közelébe is.

Kis táská van az oldalamon: nem megyek messzire csak ide vagy harminc kilométerre nénémékhez... kis rokonlátogatóba, meg arra, hogy figyelmeztessem őket: erősen fogytán már a lisztünk.

Kicsit olyan sírásféle volt a torkomon és hátra néztem a vámkapura: lám az új vámos nemigen nézi a regulát. Alig szűrki, de már nyitva a kapu. Pedig benne van a szabályzatban, améy ott függ mindjárt az autó mellett: »A vámkapu Szent Mihály napjától Szent György napjáig, vagyis szeptember 29 és április 24 között este hat órától reggel öt óráig zárva tartandó« Persze az új vámos el sem tudja olvasni a szabályzatot, hiszen nem az ő nyelvén írták, aztán meg úgy lehet a hurcolkodásban le is szakadt a falról. Vagy talán azt is átfordították már, a szabályzatot? Bizonyára, gondoltam, hisz szabályzat nélkül nem létezhet vámkapu!

Nyilván egész éjjel nyitvatart az új vámos, szabályzattal vagy szabályzat nélkül, most már mindegy. Apámnak is így kellett volna tennie novemberben. Mert novemberben egyszerre furcsa dolgok történtek: elmaradtak a csukaszürke menetoszlopok és sokáig senki sem jött az úton. Senki nem jött, csak környékbe'i népek kezdtek betódulni a kapun, jöttek még puskával is a vállukon hetipiackor. »Nincs már kapupénz, nincs már város, hallod, nyisd ki a kaput.« Ezt mondták és apám dehogy vette elő rozsdás forgópisztolyát — ezeknél jófajta Mannlicher volt és azt mutogatták nevet-

gélve. »Mi nem vagyunk rossz emberek, te sem vagy az vámos, de meglovunk téged, ha nem engedelmeskedsz. Most már csak mi vagyunk, a nép!«

Apán be enézett a szemükbe és észébejutott, hogy az éjszaka menekülve vágatott erre a szomszédfalu jegyzője. Felhúzta a kaput és nem kérte tovább a vámpénzt.

S a hónap végén bevonultak a sárgaruhás szerb katonák. És testvéreik örültek, szívből örültek a szabadságuknak. Mi is örültünk, hogy vége a háborúnak. Ennek együtt örültünk, szívből.

Mentem az úton, szaporán lépkedtem elgondolkodva mindazon, ami történt. Kenyérre kevés jutott mostanában, a vámházban más ült, va'ami nagybajúszú szerb ember sárga katonaruhában. Jószívű ember volt, velünk lakott egy darabig, amíg kiskocsiban meg nem hozta a családját. Sok gyerek, akárcsak mi. Akkor sűrűn pislogva így szólt apámhoz az új vámos:

— Na most már menjete, már nem férünk, kicsi a ház. Menjete a város felé, ott majd csak lesz úgy-ahogy.

Igen, körülbelül ezt mondta, még ide is adta kicsi szekerét, amelybe sovány ló volt belefogva, ideadta a hurcolkodáshoz. Hát mentünk. Nagynénéméknél húzódtunk meg, még szerencse, hogy ez is jutott, mert sokan voltak akkor, akik ponyva alatt az utcán őrizték szegénységüket. Apám elővette a régi szerszámosládáját... s beteljesült im, amire mindig hencgeve hivatkozott: ha minden kötél szakad, ott az iparom! Hát most elszakadt a kötél, elővehette.

Azért mentem hát vendégségbe módosabb nénémhez, figyelmeztetni őket, hogy fogytán a liszt.

Vagy fé'úton lépkedtem, déltájban, amikor lovaskatonák vágattak szemben velem, és rámkiáltottak. Megálltam, mint a cövek vigyázzban, ahogy azt a tornaórán tanultam. Szépen állhattam feszesen, mert tetszett nekik, még nevettek is felém.

— Írást — mutatott az egyik.

Értettem mit akar, nyúlok a zsebembe és előveszem az írást. A hatiskolás bizonyítványt. Szépen rendesen össze volt hajtva, pecsét is volt rajta. Nézi a katona, csóválja a fejét.

— Nem jó az írásod, öcskös — mondja.

— Már, hogy ez? Itt adták a gimnáziumban... Nem hamis!

Tetszett nekik, hogy szépen beszé'em a nyelvüket, de azért vitatkoztak.

Nem azért... hanem onnan kell írás a városházáról.

Vonogattam a vállam: Olyan nekem nincs! Aztán hozzátettem: én még csak gyerek vagyok, diágyerek!

A kudoztam aztán a katonákkal, mondom én csak a nénémhez megyek Pakulára, nem vagyok rosszjاراتú. Mutatom, hogy kevés a kenyér otthon, liszt kellene. Meg mondom is.

Na erre intettek: eredj!

Sokáig néztem utánuk. Olyanok mint apám volt vámos korában, küldi őket a szabályzat. Amelyik minden időben ott örködik a világ dolgai felett.

De azért szemrehányással néztem a bizonyítványt a kezemben. Hát nem vagy jó írás, te? A fekete varjak gúnyosan pislogtak rám kéto'dalt.

Még most is annyi sok év után mosolyogva gondolok rá, hogyan vonultam be Pakulára.

Öreg este volt már, amikor elértem a falu szélét. Ahol kétfelé válik az országút, — hiszen tudják, ha jártak arra —, pár szál virágot ott szedtem mindig nagyvakációban a nénémnek, ha jöttem az erdő felől... Most azonban nem volt virág sehol, másfajta virággal találkoztam az országút szélén: tűzvirággal. Máglyatűzzel. Mert tábortűz mellett néhány

puskás ember ült az útszéli kereszt tövében a koratéli alkonyatban. De nem sárga ruhában, csak a régi csukaszürkében. Sapkarózsájuk helyén kokárda volt, piros-kék-fehér. Pipázgatva heverték a fűben.

— Sztoj — mondta valaki és úgy akart szólni, hogy nagyon ijesztő legyen. Megálltam megint, mint a cövek. Sötét volt már és az árnyam felnőtt, olyan hosszúra nyúlt, hogy én is büszke lettem: felnőttnek néznek! Pedig alig jártam a tizenötödikben. De ott táncolt a puska az orrom előtt, letagadhatatlanul hirdetve felnőtt voltomat.

Csak álltam egy darabig, amíg a puskás ember — szerbül persze — faggatni nem kezdett.

— Honnét jössz?

Mondom: csak innen a városból. Mire a puskás ember hangosan tolmácsolta a kereszt felé:

— A városból jön.

Kicsit tanakodtak a tűz körül ülő katonák. És jött vissza a hang:

— Nem lehet, menjen vissza!

Hát hiszen értettem, kétszer is mondták. Előbb a tűz körül ülők, aztán meg az a puskával, aki megismételte. Elég érthetően adták tudtomra, hogy nem mehetek be este Pakulára. Csak azt nem értettem miért? Alkudozni kezdtem ezekkel is:

— Bácsi kérem, én még csak gyerek vagyok!

Nehezemre esik leleplezni magamat, feláldozni a nagy büszkeségemet, hogy embernek, felnőttnek néztek, puskát dugtak az orrom alá. De ha bajba jut az ember, elfelejti büszkeségét. Kivágtam hát azt is szorultságomban.

— Van ám írásom itt ni, nézze!

A puskás megint a kereszt felé küldte hangos üzenetét.

— Azt mondja van írása.

— Akkor jöhet!

Most már előreléptem. Keményen mentem a tábortűz felé, a bajúszos emberek összedugták a fejüket és nézik az írásomat. — Iskolás ez — mondja az egyik. Gimnáziumot jár. És olvassák a páterek bizonyítványát.

A puskák mind lábhoz esnek vissza — hiszen csak iskolás. Betűzik a papírt — észreveszem az egyik szépen olvassa a magyar betűt — végigolvassa szépen: Latin nyelv elégséges, számtanból jó... még a raizot is olvassák. A magaviseletnél, ahogy tolmácsolja egyikük, mintha bólostatnának is fejükkel. Így, így. Így szép az, ne legyen a gyerek olyan gyilkos gézengúz, ne járjon a nagyerdőre fészket szedni iskola mellé, ne verje be az ablakokat az utca-hosszú során. Bólogattak a fejükkel, főleg mikor a főkatona — olyan tanítóformájú ember azt is lefordította nekik szépen, hogy felsőbb osztályba léphet. Megnézték a pecsétet is az aláírásokat, hogy s. k.

— Jó írás? — kérdeztem — mert ficánkolni kezdett bennem az ördög.

— Jó írás, derék írás.

Nem tudom mi hathatta úgy meg, talán az ígéret, hogy magasabb osztályba is léphetek. Ki lát egy ilyen főkatona lelkébe?

— Most már mehetek? — kérdezem. És lesek a házak felé.... a pallón túl mintha világosságot látnék nénémék házának ablakában.....

Biztosra vettem, hogy azt mondják: na csak előre, eredj. De nem ez történt. Azt mondta a főkatona:

— Majd csak reggel!

— Miért?

— Mert ez a parancs!

Szóval a szabályzat, persze! De most már nem félek kicsit se. Leülök a tűz mellé és nyitom a táskámat. Azelőtt iskoláskönyveket hordtam benne.

Acs József szövegrajza

most elemózsiára szolgál. Anyám pakolt bele ezt-azt.

Nézik a katonák, hogy fogyasztom a hazait. Én meg oldalt pislogok a nénémmék háza felé... rab vagyok, gondolom. Reggelig.

Odajön az egyik katona és rummal kínál. Jót tesz, melegít. Torkomra megy az ital, köhögök, mire hátbautögetnek.

— Gyerek ez! Kihez jöttél, te?

— Nénémméhez — mondom. Andruskóékhoz.

Jelentkezik egy hang:

— Hisz ez a városi vámos fia!

Talán az jár a fejükben: szigorú ember volt a vámos. Éjszaka nem szívesen nyitott kaput, morgott is ránk, a cédula árát is szigorúan behajtotta... talán ezt gondolják. De lehet, hogy nem is.

— Maguk miféle katonák — kérdezem.

— Mink a szerb nemzeti gárda vagyunk!

— Azért, mert az igazi katonáknak sárga a ruhájuk.

— Mink csak a falut vigyázzuk. Mink csak olyan idevaló katonák vagyunk!

Nótáztak aztán a katonák, engem is nótaszó mellett nyomott el az álom ott a kis pajtában, ahová beengedtek. Kabátomra dőlve aludtam, ők meg betakargattak köpenyükkel.

Hallom a nótájukat sokáig félálomban. Szerbül dalolnak, ismerem a nótájuk muzsikáját, fülemben van még gyermekkorom óta. Megy a legénység az utcán, vonul, jönnek a sarokról, ahol találkoztak... és állni szólnak egymáshoz. Kinek öröm van a szívében, kinek bánat és aszerint fújja. Ki meg csak úgy közömbösen lépeget.

Sokszor láttam esti vonulásukat, s mint kisgyerek ijedten lapultam a falhoz, ha jöttek. Mert ők nem igen tértek ki még a csendőrnék se! Hiszen törvényes dolog nótázni utcahosszat mife'énk! Jönnek a lányoktól és dalolnak egy kicsit. Rákezdí az egyik, rövid verset dalol magas hangon, a többi meg lassan követi kórusban utána...

Ismertem én ezeket a nótákat gyermekkoromból még... csak amíg

a háború járta, talán azóta nem hallottam. Akkor tán nem daloltak ezek a legények? Most nyilván visszajött a nótájuk.....

Reggel ráznak fel: — Kelj már, késő van, de nehezen ébredesz.

Fent volt már a nap, igaz kissé sápadtan valahol az ég alján.

— Gyerünk a jegyző elébe! Aztán majd onnan mehetsz a nénédhez!

Rendbeszedem magam én is. Szörnyen tetszik nekem ez az egész... Az egyik öreg veszi a puskáját, aztán tiszteleg a főkatonának.

— Hát csak előbb a jegyző elé Mító, aztán mehet a gyerek a rokonához... te is otthon maradhatsz.

A kísérem elindult, én meg utána. A saroknál letér az öreg.

— Hé — kiáltok — nem jó az irány, nem arra van a községháza!

— Elhallgass, te számár — mordult rám — hát csak nem viszem oda a kóterba a szomszéd fiát! Előbb tisztálgodj meg, beszélgetsetek; ráérsz délelőtt is a jegyző elé állni!

A varjak meg károgtak odafent a magasban: kár, hogy számár ez a gyerek bár hatosztályos, Biz ő nem tudja még, hogy most lezárult egy kor-szak sorompója! Igaz viszont, hogy más sorompók nyíltak meg és csukódtak le ismét másfelé.... de ez már nem tartozik a varjakra, nem igaz?

